

Turystyka międzynarodowa jako ważny komponent międzynarodowego obrotu osobowego – przyczynek do tematu

Iwona Wyciechowska

Uniwersytet Warszawski

*Dedykuję
Pani Profesor Grażynie Michalowskiej*

Na międzynarodowy obrót osobowy, definiowany jako wszelkie przejawy przemieszczania się przestrzennego ludzi wykraczające poza granice ustalonych mniej lub bardziej długotrwałych ich siedzib, składają się migracje międzynarodowe, uchodźstwo, mały ruch graniczny oraz turystyka międzynarodowa. Zmiany w turystyce międzynarodowej, jakie zaszły w ciągu ostatnich dziesięcioleci i jakie obserwujemy dzisiaj, są tak dynamiczne, że nie ulega raczej wątpliwości, że w najbliższym czasie ta dynamicznie rozwijająca się branża gospodarki, ale i składowa stosunków międzynarodowych, ulegnie kolejnym zmianom, aczkolwiek nie zmniejszy tempa rozwoju. W dynamice rozwoju duży udział będą zapewne miały także zmiany wewnątrz turystyki. Już dziś obserwujemy przenoszenie akcentów z dominacji podaży turystycznej na popyt. To turyści w coraz większej mierze kształtują zapotrzebowanie na nowe atrakcje turystyczne¹ i sposoby ich poznawania oraz korzystania z nich. Koncepcja turystyki jako podróży czasowych dla przyjemności czy wypoczynku wykształciła się w wewnętrznym obrocie osobowym dla umożliwienia specjalnego traktowania takich czasowych zmian miejsca pobytu, które nie wiążą się z realizacją określonych celów materialnych czy zawodowych. Rozwojowi turystyki międzynarodowej sprzyjają megatrendy cywilizacyjne. W XXI w., co pokazują dane statystyczne, wzrasta liczba turystów przekraczających granice państw, ale też wzrastają obawy co do bezpieczeństwa podróży międzynarodowych ze względu na zagrożenia terrorystyczne i poczucie tych zagrożeń. Rola turystyki międzynarodowej w życiu społeczeństw wzrasta, podobnie jej znaczenie dla gospodarek państw, a tym samym turystyka międzynarodowa staje się coraz ważniejszym komponentem międzynarodowego obrotu osobowego. Pozostaje pytanie, czy ten trend utrzyma się w kolejnych dekadach XXI w.

Słowa kluczowe: turystyka międzynarodowa, międzynarodowy obrót osobowy, turysta, organizacje turystyczne, atrakcje turystyczne, podróż, czas wolny, megatrendy.

Iwona Wyciechowska – doktor, Instytut Stosunków Międzynarodowych, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski.

¹ Na ten temat kultowa książka D. MacCannella, *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, tłum. E. Klekot, A. Wieczorkiewicz, Muza, Warszawa 2002.

We współczesnym świecie turystyka, szczególnie międzynarodowa, to ważny element stosunków międzynarodowych, międzynarodowego obrotu gospodarczego i współczesnej wymiany międzynarodowej. Obsługa przybyszów, zarówno tych, którzy podróżują w celach wypoczynkowych lub poznawczych, jak i tych, których celem jest załatwianie interesów, stała się poważnym źródłem dochodów dla wielu państw, regionów, a przede wszystkim miast. Rozwojowi ruchu turystycznego sprzyjają postępujące procesy globalizacji. W wyniku tych procesów rozpoczął się upadek bipolarnego świata, który wpłynął na przyspieszenie globalizacji w wielu dziedzinach życia, przyczyniając się do dynamicznego wzrostu liczby przekroczeń granic państwowych.

Rzeczą nie mniej ważną jest szybki rozwój nowoczesnych technologii w transporcie i komunikacji, który umożliwił przemieszczanie się coraz większych rzesz ludzi. Coraz sprawniejszy transport, szczególnie lotniczy, a także specjalnie organizowane imprezy o zasięgu międzynarodowym (targi, wystawy, festiwale, kongresy) przyczyniły się do zdynamizowania podróży turystycznych. Ludzie, mając więcej wolnego czasu i dysponując wyższymi dochodami, są skłonni aktywnie wypoczywać. Turystyce sprzyja również rosnący poziom wykształcenia i związana z nim wiedza o świecie, a zarazem ciekawość świata.

Trochę statystyki

Liczba międzynarodowych podróży turystycznych w 2015 r. osiągnęła poziom 1,184 mln, czyli blisko 1,2 mld, a od kryzysowego dla turystyki 2010 r. coroczny wzrost oscyluje na poziomie 4%. W 2015 r. około 50 mln turystów więcej niż w 2014 r. skorzystało z podróży lotniczych². W Europie liczba międzynarodowych podróży turystycznych osiągnęła poziom 609 mln, Azja i Pacyfik zanotowały 278 mln, Ameryki – 191, Bliski Wschód – 54, a Afryka – 53 mln. Największy wzrost liczby turystów zagranicznych w 2015 r. w stosunku do 2014 r. zanotowały Europa Zachodnia (7%) i podobnie Oceania³.

Turystyka, dzięki swojemu dynamicznemu rozwojowi, stanowi bardzo ważny segment rynku pracy. Przewiduje się, że w najbliższych latach w branży turystycznej będzie zatrudnionych bezpośrednio i pośrednio około 340 mln osób. W najczęściej odwiedzanych przez obcokrajowców krajach świata w turystyce jest dziś zatrudnionych dwukrotnie więcej osób niż w rolnictwie. Wzrost zatrudnienia w turystyce staje się jednym z głównych czynników rozwoju usług. Wpływy z turystyki stanowią ponad 1/4 wartości eksportu usług świadczonych obcokrajowcom, a w wielu krajach przekraczają nawet 1/3.

² *UNWTO Annual Report 2015*, s. 17, http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/annual_report_2015_lr.pdf (data dostępu: 30.08.2016).

³ *Ibidem*, s. 15.

Według najnowszych danych, ogłoszonych przez Światową Organizację Turystyki Narodów Zjednoczonych (UNWTO), w 2015 r. dochody wygenerowane przez zagraniczną turystykę wyniosły 1,23 bln dolarów amerykańskich. W kwocie tej zawarte są wydatki za zakwaterowanie, jedzenie i napoje, rozrywkę, zakupy oraz inne usługi. Porównując wyniki rok do roku, oznacza to wzrost o 3,6%. Jeśli do tej sumy dodamy jeszcze 210 mld dolarów, wydanych przez turystów na międzynarodowe usługi transportowe, łączna wartość eksportu turystycznego w ubiegłym roku wyniosła 1,4 bln dolarów. Średnio dziennie turyści wydawali 4 mld dolarów. Wzrosła również liczba noclegów o 4,4%, osiągając w sumie przychód 1,18 mld dolarów.

Turystyka międzynarodowa stanowi obecnie 7% całkowitego światowego eksportu i 30% eksportu usług. Jest to obecnie trzeci największy przemysł na świecie pod względem wartości, za przemysłem petrochemicznym i chemicznym. W wielu krajach rozwijających się przemysł turystyczny jest dominujący.

Do krajów najbardziej atrakcyjnych turystycznie, uzyskujących największe wpływy z międzynarodowej turystyki, należą: USA (178 mld dolarów), Chiny (114 mld dolarów), Hiszpania (57 mld dolarów) i Francja (46 mld dolarów)⁴. W Europie w 2014 r. współczynnik wpływów z turystyki w stosunku do PKB był najwyższy w Chorwacji (17,2%), na Malcie (14,4%) i na Cyprze (12,3%), co potwierdza duże znaczenie turystyki dla tych państw. Z państw członkowskich UE najwyższe wpływy netto z turystyki w 2014 r. odnotowała Hiszpania (35,4 mld euro), zaś Niemcy zarejestrowały największy deficyt (-37,6 mld euro)⁵.

Porządkowanie pojęć

Turystyka międzynarodowa została przez Kazimierza Liberę zaliczona do komponentów międzynarodowego obrotu osobowego, które to pojęcie zostało użyte w pracy tegoż autora *Międzynarodowy ruch osobowy*, wydanej w 1969 r. W jej „Wstępie” autor definiuje:

Pojęcie międzynarodowego *ruchu*, względnie *obrotu* osobowego można by ujmować bardzo szeroko, obejmując nim wszelkie przejawy przemieszczania się przestrzennego ludzi wykraczające poza granice ustalonych mniej lub bardziej długotrwałych ich siedzib⁶

i dalej pisze, że przedmiotem rozważań tak zatytułowanej pracy jest

rodzaj międzynarodowego ruchu osobowego, który w warunkach pokojowych obejmuje w zasadzie indywidualne, podejmowane dla bardzo różnych celów podróże poza granice

⁴ UNWTO *World Tourism Barometer*, t. 14, maj 2016 r., http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom16_03_may_excerpt_.pdf (data dostępu: 30.08.2016).

⁵ Zob. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics/pl (data dostępu: 30.08.2016).

⁶ K. Libera, *Międzynarodowy ruch osobowy*, PWE, Warszawa 1969, s. 9.

ojczystego kraju czy też kraju stałego miejsca zamieszkania, w zamiarze czy to przebywania trwałego i osiedlenia się w obcym kraju, czy też czasowego w nim pobytu dla celów zarobkowych, czy też wreszcie w celu odbycia szeroko pojętej podróży turystycznej⁷.

W wydanej w 1970 r. monografii *Prawa i obowiązki państwa w dziedzinie międzynarodowego obrotu osobowego* Andrzej Całus powołuje się na definicję Libery, pisząc:

przedmiotem rozważań będzie tylko ten rodzaj międzynarodowego *obrotu* osobowego, który w warunkach pokojowych obejmuje w zasadzie indywidualne, podejmowane dla bardzo różnych celów podróże poza granice ojczystego kraju czy też kraju stałego zamieszkania⁸.

Twierdzi, że:

szerokie pojęcie międzynarodowego *obrotu* osobowego znajduje najpełniejsze zastosowanie w wewnętrznym porządku prawnym. Każde państwo wydaje specjalne normy dotyczące *obrotu*, polegające na przekraczaniu jego granic, część z nich zajmuje się wyjazdem własnych obywateli, inne przyjazdem cudzoziemców⁹.

I dalej uściśla swoje przemyślenia:

obrót staje się międzynarodowy, jeżeli jego elementy wychodzą poza ramy tego zwierzchnictwa [chodzi o zwierzchnictwo terytorialne i osobowe państwa]. Międzynarodowy *obrót* osobowy w najszerszym pojęciu obejmuje: *ruch* osób o obcej przynależności państwowej w granicach określonego państwa oraz każdy przejaw *obrotu* zarówno własnych, jak i obcych osób, przy którym następuje przekroczenie granicy państwa¹⁰.

Międzynarodowy obrót osobowy to zatem, mówiąc najkrócej, przenoszenie się osób połączone z przekroczeniem granicy państwowej. Określeniem tym objęte jest przenoszenie się osób okresowo lub na stałe – może to być zarówno opuszczenie terytorium państwa przez jego własnych obywateli, jak i dopuszczenie cudzoziemców do przebywania na terytorium tegoż państwa. Pojęcie to odnosi się również do zamieszkałych czasowo za granicą obywateli państw, którzy przybywają do państwa macierzystego, oraz do cudzoziemców zamieszkałych w danym państwie, którzy wyjeżdżają za jego granicę. Międzynarodowy obrót osobowy polega na dobrowolnym przenoszeniu się jednostek przez granice państwa w zwykłych warunkach pokojowych. Nie jest międzynarodowym obrotem osobowym przemarsz wojsk podczas konfliktu zbrojnego ani przymusowe przesiedlanie ludności.

⁷ Ibidem, s. 10.

⁸ A. Całus, *Prawa i obowiązki państwa w dziedzinie międzynarodowego obrotu osobowego*, Ruch Turystyczny, z. 9, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa 1970, s. 17, za: K. Libera, *Międzynarodowy...*, op.cit., s. 10.

⁹ Ibidem, s. 17.

¹⁰ Ibidem, s. 15.

W 1986 r. ukazała się praca Stefana Sawickiego *Prawo państwa do regulowania międzynarodowego ruchu osobowego*, w której autor, powołując się na poprzedników, definiuje: „Ruch lub obrót osobowy oznacza przenoszenie się osób fizycznych w przestrzeni”¹¹.

Libera wyróżnia takie oto rodzaje międzynarodowego ruchu osobowego: emigrację pojmowaną tradycyjnie jako trwałą zmianę miejsca zamieszkania, czasowy ruch osobowy z małym ruchem granicznym, sezonową migracją pracowniczą i wreszcie międzynarodowy ruch turystyczny, któremu już w końcu lat 60. XX w. przypisywał szczególnie ważną, rosnącą rolę¹².

Pojęcia „turysta”, „turystyka”, „turyzm” są różne definiowane w zależności od punktu widzenia, z jakiego chce się opisać pewną formę działalności jednostki, tzn. z punktu widzenia jakiej gałęzi nauki analizuje się tę działalność lub będące jej konsekwencją zjawiska gospodarcze, społeczne czy prawne¹³. Uważana za klasyczną definicję turystyki jest definicja szwajcarskiego ekonomisty Waltera Hunzikera. Twierdzi on, że „turystyka to zespół stosunków i zjawisk, wynikających z podróży i pobytu osób przyjezdnych, o ile nie następuje w związku z tym osiedlenie się i podjęcie pracy zarobkowej”¹⁴. Turystyka międzynarodowa określona na podstawie tych założeń obejmuje każdy przejaw międzynarodowego obrotu osobowego, który: (1) nie ma na celu osiedlenia się, a więc stałego pobytu na obcym terytorium; (2) nie polega na prowadzeniu regularnej działalności zarobkowej, to znaczy nie jest migracją pracowniczą nastawioną na zysk; (3) jest finansowany z pieniędzy zarobionych poza granicami tego terytorium, gdzie się odbywa¹⁵.

Polski socjolog turystyki Krzysztof Przeclawski turystyką – w szerokim znaczeniu – nazywa całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym)¹⁶. Według Przeclawskiego turystyka jest równocześnie zjawiskiem psychologicznym, społecznym, ekonomicznym, przestrzennym i kulturowym. Na przykład jako zjawisko przestrzenne wpływa na zmianę się krajobrazu, dla jej potrzeb opracowuje się plany zagospodarowania przestrzeni, buduje drogi, linie kolejowe, lotniska, tworzy się tzw. infrastrukturę turystyczną¹⁷.

¹¹ S. Sawicki, *Prawo państwa do regulowania międzynarodowego ruchu osobowego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1986, s. 9. Autor traktuje zamiennie pojęcia „obróć” i „ruch” – umieszcza w tytule „ruch”, w tekście zaś częstokroć używa terminu „obróć”.

¹² K. Libera, *Międzynarodowy...*, op.cit., s. 129.

¹³ B. Wieczorkiewicz, *O użyciu wyrazów „turyzm” i „turystyka”*, „Ruch Turystyczny” 1957, z. 2, s. 22–25.

¹⁴ W. Hunziker, *Le tourisme Social*, Bern 1951, s. 1.

¹⁵ A. Całus, *Prawa i obowiązki...*, op.cit., s. 36.

¹⁶ K. Przeclawski, *Spoleczne, kulturowe i wychowawcze funkcje turystyki*, w: A. Gordon (red.), *Turystyka – szansą rozwoju kraju. Kongres turystyki polskiej Warszawa, 6–8 listopada 1995 roku. Materiały pokongresowe*, UKFiT, Warszawa 1996, s. 137.

¹⁷ Ibidem, s. 137.

Światowa Organizacja Turystyki Narodów Zjednoczonych, założona w 1975 r., będąca od 2002 r. organizacją wyspecjalizowaną ONZ, zaleca następujące rozumienie współczesnej turystyki:

Turystyka obejmuje ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem¹⁸.

Trzy kryteria są stosowane jednocześnie w celu scharakteryzowania podróży kwalifikujących się do podróży turystycznych: (1) przemieszczenie odbywa się poza codzienne otoczenie podróżującego; (2) podróż następuje w dowolnym celu, innym niż praca zarobkowa, jak na przykład rekreacja czy wizyty u rodziny i przyjaciół; (3) czas trwania podróży określonej jako turystyczna nie może trwać dłużej niż rok¹⁹.

W definicjach, które przytacza, Władysław W. Gaworecki²⁰ wskazuje na następujące wspólne elementy określające turystykę: (1) nie ogranicza się ruchu turystycznego do pobytów z noclegiem – obejmuje on także odwiedziny jednodniowe; (2) nie ogranicza się podróży jedynie do celów wypoczynkowych – wzrasta znacznie ilość celów podróży, które kwalifikują ją jako podróż turystyczną, wszelako pod warunkiem, że miejsce docelowe znajduje się poza miejscem zamieszkania lub pracy; (3) turystyka jest rodzajem podróży, ale przy wyłączeniu podróży do pracy, szkoły, sklepu; (4) turystyka zajmuje znaczną część czasu wolnego i zajęć rekreacyjnych człowieka, ale tych zajęć, które odbywają się poza codziennym otoczeniem człowieka²¹, a jeśli mówić będziemy o turystyce międzynarodowej, to warunkiem *sine qua non*, poza powyższymi warunkami, jest przekroczenie granicy państwowej państwa stałego zamieszkania turysty.

Krzysztof Podemski, pisząc o podróży jako o zjawisku odrębnym od turystyki, przyznaje jednak, że można wyodrębnić dwie kategorie zjawisk określanymi mianem turystyki. Według niego, w węższym i możliwym do „obiektywnego” wyodrębnienia znaczeniu, turystyka jest jednym z rodzajów podróży, to utowarowiona podróż, podróż świadczona jako usługa, produkt na sprzedaż, dobro konsumpcyjne²². Jako drugą kategorię podaje potoczne, szerokie rozumienie turystyki jako czynności zwiedzania (*sightseeing*) czy tego, co współcześni badacze nazywają wizualną konsumpcją²³. W innym miejscu ten sam autor pisze jednak: „W części teoretycznej staram się wyróżnić cztery teorie *podróży* (lub *turystyki*)”²⁴, utożsamiając podróż z turystyką.

¹⁸ *Terminologia turystyczna. Zalecenia WTO, ONZ – WTO, UKFiT*, Warszawa 1995, s. 27.

¹⁹ Zob. <http://www.tugberkugurlu.com/archive/definintion-of-tourism-unwto-definition-of-tourism-what-is-tourism> (data dostępu: 26.08.2016).

²⁰ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 1997, s. 18.

²¹ *Ibidem*, s. 19.

²² K. Podemski, *Socjologia podróży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2004, s. 9.

²³ *Ibidem*, s. 9.

²⁴ *Ibidem*, s. 25.

Niemiecki socjolog Hans Joachim Knebel wyróżnia typy idealne trzech faz w rozwoju podróży: pierwsza to faza podróży sterowanych tradycją: *grand tour* i pierwszy okres wyjazdów do wód (dziś nazwalibyśmy te wyjazdy turystyką leczniczą); druga faza to podróż wewnątrzsterowna, określona potrzebami jednostki (drugi okres wyjazdu do wód, podróże romantyczne, kult natury), a faza trzecia, nazwana przez Knebla podróżą zewnątrzsterowną, to epoka biura podróży Thomasa Cooka i przewodników Baedekera²⁵.

Na podstawie kryterium przestrzennego (przekraczania granic państwowych) i reżimów prawnych obejmujących jednostki udające się w podróż turystyczną, a także w oparciu o zróżnicowany wpływ podróży turystycznych na budżet państwa (tzw. niewidzialny „eksport” będący istotnym elementem bilansu płatniczego, jednym z najbardziej opłacalnych sposobów zdobywania obcych walut) wyodrębniamy dwa podstawowe rodzaje turystyki: turystykę wewnętrzną, krajową i turystykę zagraniczną, międzynarodową.

Turystyką międzynarodową, jako ważnym przejawem międzynarodowego obrotu osobowego, interesuje się zarówno państwo, z którego pochodzi jednostka biorąca udział w tym obrocie, jak i państwo, na którego terytorium ona przebywa w celach turystycznych²⁶. Swoboda międzynarodowego obrotu osobowego jest bowiem podporządkowana uprawnieniom wynikającym z zasady zwierzchnictwa terytorialnego państwa. Z jednej strony, mamy do czynienia z obowiązkiem przyjmowania cudzoziemców, zgodnie z prawnie określonymi warunkami przekraczania granic, w tym zasadami paszportowo-wizowymi, z drugiej strony – z suwerennymi uprawnieniami państwa mającymi na celu ochronę bezpieczeństwa i interesów zarówno państwa, jak i jego obywateli. We współczesnych stosunkach międzynarodowych dynamice międzynarodowego obrotu osobowego sprzyjają procesy integracji, które z kolei oddziałują na porozumienia o swobodnym przekraczaniu granic przez obywateli stron tych porozumień, a te z kolei dynamizują turystykę międzynarodową. Po podpisaniu układu z Schengen o swobodzie przekraczania granic przez obywateli państw-stron między Francją, Niemcami i państwami wchodzącymi w skład Beneluksu w 1985 r., a następnie wejściu tego porozumienia w życie w 1995 r., obszar umożliwiający swobodne przemieszczanie się w ruchu turystycznym znacznie się poszerzył²⁷.

²⁵ H.J.Knebel, *Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus*, Ferdinand Enke, Stuttgart 1960, za: K. Podemski, *Socjologia...*, op.cit., s. 20.

²⁶ A. Całus, *Prawa i obowiązki...*, op.cit., s. 35.

²⁷ I. Wyciechowska, *Wpływ migracji na bezpieczeństwo ekonomiczne i politykę Unii Europejskiej*, w: K.M. Książkowski, K. Pronińska (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne w perspektywie politologicznej – wybrane problemy*, Elipsa, Warszawa 2012, s. 157–158.

Turystyka w perspektywie historycznej

Warto zwrócić uwagę, że pojęcie „turysta” zostało upowszechnione dopiero w XIX w., choć turystyka była znana i praktykowana już w starożytności²⁸. Wyraz „turysta” jest pochodzenia francuskiego, ale został przyswojony w Anglii, skąd w XVIII w. młodzi ludzie wyjeżdżali dla zdobycia ogłady towarzyskiej w europejskich państwach kontynentalnych, głównie we Francji i Włoszech. Taką wyprawę nazywano *grand tour*, a młodego człowieka udającego się w taką podróż *tourist*²⁹.

Całus sugeruje, że termin „turystyka” powinien być zarezerwowany dla tych zjawisk obrotu osobowego, które pojawiły się z końcem XIX w. w wyniku rozwoju gospodarczego państw europejskich³⁰. Jak pisał w 1905 r. E. Guyar-Freuler:

Turizm we współczesnym znaczeniu wyrazu, jest zjawiskiem czasów obecnych, opartych na wzrastającej potrzebie odzyskania sił i zmiany otoczenia, na obudzeniu się i rozwoju doceniania piękna krajobrazu oraz przyjemności obcowania z naturą – rozwinął się zaś przede wszystkim dzięki rozwojowi stosunków, przemysłu i handlu oraz udoskonalaniu środków transportu³¹.

Do drugiej połowy XIX w. turystyka rozumiana jako podróże dla przyjemności, zaspokajania ciekawości i zabicia wolnego czasu była prawie wyłącznie domeną elit³². Dopiero pod koniec XIX w. sytuacja zaczęła najpierw powoli, a potem coraz dynamiczniej się zmieniać pod wpływem różnorodnych czynników. Do najważniejszych z nich możemy zaliczyć: zwiększenie zdolności przewozowych i zmniejszenie kosztów podróży, a więc zwiększenie dostępności przemieszczania się; pojawienie się nowych środków komunikacji; wzrost stopy życiowej ludności, który pozwala coraz mniejszą część przychodów poświęcać na zaspokajanie potrzeb podstawowych i w związku z tym przeznaczać coraz większą ich część między innymi właśnie na podróże; wprowadzenie i upowszechnienie ustawodawstwa socjalnego; podniesienie poziomu kulturalnego ogółu ludności i związane z tym potrzeby poznawania nowych miejsc i zjawisk; potrzeba oderwania się od zgiełku i, wymagającego stałego napięcia nerwowego, życia w aglomeracjach miejskich³³. Należałoby jeszcze dodać nie mniej ważne czynniki, jakimi są w obecnej dobie: wyższy poziom edukacyjny społeczeństw, co rozbudza ciekawość świata i spotkań z ludźmi z innych cywilizacji; rola mediów,

²⁸ W historii turystyki uważa się, że pierwszą turystyczną wyprawę zorganizowała urodzona około 1500 r. p.n.e. Hatszepsut, królowa-faraon Egiptu, która w 9. roku panowania wybrała się, na specjalnie przygotowanych statkach, do kraju Punt w dzisiejszym południowo-wschodnim Sudanie. Zob. <http://www.national-geographic.pl/historia/krol-hatszepsut> (data dostępu: 26.08.2016).

²⁹ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

³⁰ A. Całus, *Prawa i obowiązki...*, op.cit., s. 34.

³¹ E. Guyar-Freuler, *Handbuch des Schweizerischen Volkswirtschaft 1905*, cyt. za: K. Libera, *Międzynarodowy...*, op.cit., s. 187; także A. Całus, *Prawa i obowiązki...*, op.cit.

³² A. de Botton, *Sztuka podróży*, tłum. H. Pustuła, Czuły Barbarzyńca Press, Warszawa 2010.

³³ K. Libera, *Międzynarodowy...*, op.cit., s. 185–186.

które w jeszcze większym stopniu rozbudzają tę ciekawość; procesy globalizacyjne na różnych płaszczyznach życia gospodarczo-społecznego, które dynamizują wzrost potrzeb odkrywania i poznawania coraz odleglejszych zakątków naszego globu. Innym z czynników są różnice w poziomie utrzymania, które powodują, że coraz większe grupy, np. emerytów, przenoszą się na część roku z państw wysokorozwiniętych, gdzie utrzymanie się z emerytur jest trudne i często obniża status społeczny, do państw słabiej rozwiniętych, pozwalających na godne życie³⁴.

Pierwsze stowarzyszenie o charakterze turystycznym o nazwie British Alpine Club powstało w Wielkiej Brytanii w 1857 r., ale pierwsze na świecie biuro podróży powstaje już w 1841 r., a zakłada je Anglik Thomas Cook, który wykupuje hurtowo 570 biletów kolejowych i organizuje pierwszą udokumentowaną w dziejach ludzkości wycieczkę kolejową z Leicester do Loughborough. Cook jest niewątpliwie pionierem turystyki międzynarodowej, gdyż organizuje w 1866 r. wycieczkę do Ameryki, dwa lata później do Egiptu, a w 1878 r. dookoła świata³⁵.

Według Edmunda Osmańczyka pierwszą turystyczną organizacją międzynarodową był założony w 1898 r. Międzynarodowy Sojusz Turystyczny³⁶. W 1924 r. założono w Rzymie organizację skupiającą krajowe organizacje turystyczne, ale dopiero w drugiej połowie lat 30. międzynarodowym obrotem turystycznym zajęła się Liga Narodów, zlecając specjalnie powołanemu Komitetowi Ekspertów zbadanie środków ulepszania i ujednolicania statystyk ruchu osobowego, opracowanie definicji turysty oraz określenie kategorii osób traktowanych jako turyści w obrocie międzynarodowym. Pierwsza oficjalna definicja turysty zagranicznego³⁷ pochodzi z 1937 r., kiedy to została zaakceptowana przez Radę Ligi Narodów, która zaleciła stosowanie jej przez państwa członkowskie, a służyć miała porównywalności statystyk turystyki międzynarodowej. Pojęciem „turysta”, zgodnie z przyjętą definicją, określono osobę podróżującą 24 godziny lub więcej w kraju niebędącym krajem jej stałego zamieszkania. Za turystów uznano osoby: (1) podróżujące dla przyjemności, w celach rodzinnych, zdrowotnych lub innych; (2) udające się na zebrania lub we wszelkiego rodzaju misjach (w sprawach naukowych, administracyjnych, dyplomatycznych, sportowych itp.); (3) podróżujące w celach handlowych; (4) uczestników rejsów morskich, nawet gdy trwają mniej niż 24 godziny.

³⁴ M. Rybarczyk, *Sprzedaj, spakuj się i leć*, „Polityka”, nr 2(3067), 6–12.07.2016.

³⁵ K. Podemski, *Socjologia...*, op.cit., s. 16. O Cooku wspomina też D. MacCannell, *Turysta...*, op.cit., s. 248.

³⁶ E. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1982.

³⁷ Uczeni z wielu państw podejmowali wcześniej próby zdefiniowania turystyki. Jedną z najczęściej powtarzanych przez współczesnych autorów definicji jest ta pochodząca z 1910 r. z pracy austriackiego uczonego von Schullerna zu Schrattenhofena, w której określili on turystykę jako wszystkie powiązane ze sobą procesy, zwłaszcza ekonomiczne, które wywoływane są przez napływ, czasowy pobyt i przemieszczanie się osób do lub z określonego okręgu, kraju czy państwa i w jego granicach. Za: K. Libera, *Międzynarodowy...*, op.cit., s. 191–192.

Określono jednocześnie, kto nie może być uznawany za turystę, i do takich osób zaliczono: (1) osoby udające się do innego państwa w celach bezpośrednio zawodowych; (2) osoby, których celem jest zamieszkanie w państwie przyjmującym na stałe; (3) studentów i młodzież szkolną mieszkającą w pensjonatach czy internatach szkolnych; (4) osoby korzystające z uprawnień przekraczania granicy na zasadzie małego ruchu granicznego; (5) osoby przejeżdżające tranzytem, nawet gdy przejazd trwa dłużej niż 24 godziny³⁸.

W 1925 r. powstaje w Hadze Międzynarodowy Kongres Oficjalnych Stowarzyszeń Propagandy, który już dwa lata później zmienia nazwę na Międzynarodowy Kongres Oficjalnych Organizacji Propagandy, a w 1930 r. na Międzynarodowy Związek Oficjalnych Organizacji Propagandy Turystycznej. Po II wojnie światowej następuje kolejna zmiana nazwy na Międzynarodowy Związek Oficjalnych Organizacji Turystycznych, przy której to nazwie pozostaje do 1975 r., kiedy to na Kongresie w Madrycie przyjmuje nazwę Światowa Organizacja Turystyczna (WTO), która funkcjonuje do dziś – z jedną zmianą. Kiedy staje się jedną z organizacji wyspecjalizowanych ONZ, w skrócie oficjalnej nazwy pojawia się skrót Narodów Zjednoczonych: UN (UNWTO), aby można było odróżnić go od skrótu innej organizacji należącej do systemu NZ o statusie autonomicznym: Światowej Organizacji Handlu (WTO).

Rozwiniętych zostało wiele form zinstytucjonalizowanej współpracy w dziedzinie turystyki zarówno w wymiarze ogólnoswiatowym (ONZ, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD), jak i regionalnym czy sektorowym³⁹. Wiesław Alejziak, pisząc o roli organizacji w rozwoju polityki turystycznej, zastanawia się nad podstawą dla określenia jej mianem globalnej: globalna polityka turystyczna⁴⁰.

Światowa Organizacja Turystyczna Narodów Zjednoczonych jest jedyną organizacją międzynarodową, której celem jest promowanie branży turystycznej w wymiarze światowym. Działa na rzecz sektora turystycznego, przygotowuje projekty rozwoju turystyki oraz jest podstawowym źródłem badań i statystyk dotyczących globalnej turystyki. Światowa Organizacja Turystyki jest odpowiedzialna za promowanie turystyki odpowiedzialnej, zrównoważonej i powszechnie dostępnej. Chodzi o takie zarządzanie, które w odpowiedzialny sposób znajduje równowagę między potrzebami ludzi, planety i możliwością osiągnięcia zysków⁴¹.

³⁸ *Statistiques du Tourisma International*, 1965, s. 9.

³⁹ H. Kiryluk, *Współpraca międzynarodowa w turystyce*, „Economics and Management” 2014, nr 4, yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.../kiryluk_wspolpraca_4_2014.pdf.pdf (dostęp: 13.02.2017).

⁴⁰ W. Alejziak, *Rola organizacji międzynarodowych w kształtowaniu globalnej(?) polityki turystycznej*, w: A. Panasiuk (red.), *Polityka turystyczna*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin – Kopenhaga 2005, s. 13.

⁴¹ M. Kurletko, *Współczesne oddziaływanie polityki państwowej na rozwój przedsiębiorstw związanych z turystyką*, s. 420, http://zif.wzr.pl/pim/2013_1_1_28.pdf (data dostępu: 15.08.2016).

Turystyka jako przedmiot badań

Turystyka jest zjawiskiem interdyscyplinarnym, złożonym i wielopłaszczyznowym. Odnosi się do wielu aspektów życia człowieka. Można wyodrębnić następujące obszary badawcze: geograficzno-przestrzenny (przemieszczanie się turystów, zagospodarowywanie turystyczne przestrzeni, zagadnienia planowania przestrzennego) oraz społeczny (relacje między turystami a społecznościami odwiedzanymi, stereotypy społeczne, więzi społeczne, syndrom obcego/innego), w którym można wyróżnić obszar kulturowy (oddziaływania kulturowe, przenikania kultur, turystyka jako funkcja kultury, etyka turystyki, wpływ turystyki na przemiany w społecznościach lokalnych), obszar psychologiczny (potrzeby człowieka, motywy podjęcia podróży, przeżycia, emocje, zachowania w miejscu odwiedzanym) oraz obszar ekonomiczny, czyli usługi turystyczne, rynek turystyczny, w ramach którego działają chociażby biura podróży, skutki gospodarcze rozwoju turystyki, obroty towarami i usługami.

W oparciu o kryterium pochodzenia turysty można wyróżnić: (1) turystykę krajową – podróże mieszkańców po własnym kraju; (2) turystykę przyjazdową – przyjazdy do kraju osób mieszkających stale poza jego granicami; (3) turystykę wyjazdową – wyjazdy mieszkańców danego kraju za granicę. Turystyka krajowa i przyjazdowa tworzą turystykę wewnątrz krajową, na którą składają się podróże po kraju rodzimych turystów i osób przyjeżdżających z zagranicy, turystyka krajowa i wyjazdowa tworzą turystykę narodową i jest to turystyka uprawiana przez mieszkańców danego kraju zarówno w jego granicach, jak i poza granicami, zaś turystyka przyjazdowa i wyjazdowa tworzą turystykę zagraniczną. Wszystkie te rodzaje turystyki, z wyjątkiem rodzimych turystów podróżujących po własnym kraju, stanowią turystykę międzynarodową.

Motywy uprawiania turystyki są bardzo różnorodne, na co zwracają uwagę autorzy, próbujący skonstruować wyczerpujący ich katalog. Krzysztof Kwilecki wyróżnia pięć podstawowych motywów⁴². Zalicza do nich: (1) motyw wypoczynkowy i zdrowotny, dzięki któremu turystyka ma służyć odzyskiwaniu sił, regeneracji i leczeniu; (2) motyw poznawczy, którego oddziaływanie na turystykę i płynące z tego korzyści jest nie do przecenienia – to poszerzanie horyzontów, podnoszenie poziomu wiedzy, rozszerzanie znajomości świata, ludzi, kultur, kształtowanie postaw i osobowości, zmniejszanie obawy przed innym, nieznanym; (3) motyw zmiany, który prowadzi do poszukiwań czegoś innego, niecodziennego, częstokroć kontaktu z naturą, przyrodą, a nawet samotnością; (4) motyw religijny to najczęściej imperatyw odbycia wędrówki do miejsc świętych, związanych z kultem różnych religii; (5) motyw służbowy związany z uczestnictwem w kongresach, konferencjach, posiedzeniach różnych gremiów organizacji międzynarodowych, zjazdach, seminariach – to jeden z motywów najdynamiczniej

⁴² K. Kwilecki, *Funkcje, motywy i potrzeby w turystyce*, materiał Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z udziałem gości zagranicznych pt. „Współczesne trendy w hotelarstwie, gastronomii i turystyce międzynarodowej”, Poznań 2013, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/4221/Funkcje,%20i%20motywy%20i%20potrzeby%20w%20turystyce.pdf?sequence=1> (data dostępu: 16.08.2016).

współcześnie wpływających na wzrost wyjazdów turystycznych. Wyjazdy te mają dodatkowe walory, gdyż często łączą w sobie obowiązki służbowe z możliwością zwiedzania, poznawania innych ludzi, regenerowania sił.

Na podstawie motywów, ale też sposobów spędzania wolnego czasu w czasie podróży turystycznej, wyróżnia się różnorodne rodzaje turystyki: turystyka przyrodnicza, turystyka edukacyjna i lingwistyczna, turystyka religijna, turystyka muzealna, turystyka kulturowa, turystyka rozrywkowa i turystyka zabawy, turystyka przygodowa, turystyka specjalnych zainteresowań (hobbystyczna), turystyka kwalifikowana, turystyka wypoczynkowa⁴³. Można wyróżnić jeszcze, co czyni Anna Nowakowska, turystykę sportową, towarzyską, kwalifikowaną, czyli specjalistyczną, w której dużą rolę odgrywa wysiłek fizyczny, turystykę ekstremalną, czyli uprawianie sportów ekstremalnych, turystykę alternatywną, jako przeciwwagę do rozwijającej się bardzo dynamicznie w ostatnich latach turystyki masowej, uznawanej za wyraz procesu humanizacji turystyki. Inną formą turystyki kwalifikowanej jest też turystyka morska⁴⁴. Autorzy wymieniają jeszcze turystykę biznesową, kongresową, motywacyjną, polegającą na organizacji wyjazdów dla pracowników w celu zmotywowania ich do więzi z firmą i wydajniejszej pracy po czasie rekreacji, turystykę wiejską, czyli agroturystykę, turystykę weekendową lub świąteczną, turystykę etniczną, rozwijającą się bardzo intensywnie ze względu na fakt nasilonych migracji międzynarodowych, emigrowania ludzi do innych państw, a następnie odwiedzania kraju pochodzenia. Może ona, ale nie musi łączyć się z turystyką rodzinną.

Na dynamikę wzrostu turystyki międzynarodowej wpływ mają czynniki ekonomiczne, takie jak kwestia koniunktury światowej, sprzyjające relacje walutowe, siła nabywczą ludności, czyli poziom jej realnych dochodów. Nie bez znaczenia są czynniki polityczne, szczególnie w obecnych czasach, kiedy wzrosło zagrożenie atakami terrorystycznymi i wzmocnione przez media poczucie zagrożenia. Z drugiej strony w rejonach atrakcyjnych turystycznie, gdzie miały miejsce zamachy terrorystyczne lub klęski żywiołowe, wywołane na przykład przez tsunami, po okresowym spadku zainteresowania ze strony turystów ruch turystyczny wracał zgodnie z zasadą, że tu już się wydarzyło, więc prawdopodobieństwo ponownego zdarzenia tego typu jest niewielkie. Rzecz jasna ludzie raczej nie wybierają się do państw dyktatorskich i na tereny grożące wybuchami konfliktów czy tam, gdzie trwają wojny. Choć należy zaznaczyć, że bywają grupy turystyczne specjalnie wybierające się na tereny, gdzie można z bliska obejrzeć wojnę, przekonać się, na ile mafia narkotykowa jest groźna, lub na tereny potencjalnego konfliktu. Czynniki administracyjne to też ważny determinant wyboru kierunku podróży turystycznej. Chodzi o obowiązek posiadania paszportu, konieczność

⁴³ B. Alejski, *Turystyka jako element stylu życia współczesnej młodzieży polskiej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2011, t. XI, nr 1, <http://pis.ka.edu.pl/numery/2011-1-Alejski.pdf> (data dostępu: 16.08.2016); W.W. Gaworecki, *Turystyka*, op.cit., s. 24–85.

⁴⁴ G. Gołembski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 2002, s. 29–31.

zgody państwa na możliwość wyjazdu (wizy wyjazdowe) i wjazdu (różnorodność wiz wyjazdowych), obowiązek meldunkowy, konieczność wymiany walut i kurs walut, taryfy celne i inne opłaty, np. klimatyczne, oraz formalności celne i rodzaj odpraw paszportowych. Czynniki geograficzne odgrywają ważną rolę w rozwoju turystyki międzynarodowej, tym bardziej że najpopularniejszym sposobem spędzania czasu przez turystów wciąż pozostaje zasada trzech „s”, czyli *sea, sun, sand* (morze, słońce i piasek). Trzeba jednak przyznać, że pojawiają się coraz bardziej wymyślne tzw. atrakcje turystyczne, o których już w 1976 r. pisał w kultowej książce Dean MacCannell:

Żaden pojedynczy czynnik ani człowiek nie ponoszą odpowiedzialności za to, że na całym świecie turystyczne atrakcje mnożą się jak grzyby po deszczu. Pojawiają się one w sposób naturalny, niczym owoc lokalnych uwarunkowań⁴⁵.

Tym bardziej że atrakcją może być kostnica, rzeźnia, paryskie kanały⁴⁶ lub katakumby w kościele Kapucynów w Palermo na Sycylii, skrywające wiszące na ścianach mumie zakonników⁴⁷. Inne determinanty kierunków podróży turystycznych mogą opierać się na potrzebie pewnego komfortu związanego z poziomem służby zdrowia, poziomem higieny, warunkami życia, jak dostępność wody pitnej, brak wyłączeń prądu. Choć współcześni turyści coraz częściej poszukują w podróżach tego, co podnieść może poziom adrenaliny we krwi, co pozwoli im się poczuć człowiekiem prymitywnym i wyzwoli nowe umiejętności pozwalające przetrwać w ekstremalnych warunkach.

Oprócz analizy poszczególnych rodzajów turystyki, uwarunkowań jej rozwoju, ważnymi zagadnieniami będącymi przedmiotem badań są wzajemne relacje turystyki i gospodarek narodowych, turystyki globalnej i gospodarki światowej. To także zagadnienia związane z podażą i popytem turystycznym, co je kształtuje, jakie są ich wzajemne relacje i jak wyglądają statystyki, jak również zagadnienia związane z regionalnym i światowym rynkiem pracy i wpływem, jaki na ten rynek wykazuje turystyka.

Wiele wskazuje na to, że turystyka będzie nadal jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi gospodarki. Ze względu na to, że w turystyce niezwykle ważny jest czynnik ludzki, wydaje się, że zachodzące dynamicznie zmiany będą miały ogromny wpływ na całkowitą zmianę życia większej części populacji. Jak procesy i zjawiska zmieniające życie ludzkości, i to w tak dynamicznym tempie, będą wpływać na turystykę, zakładając, że jest ona najbardziej ze wszystkich działów gospodarki podatna na te zmiany, a rozwój turystyki (w tym zwłaszcza poziom i rodzaje aktywności turystycznej podejmowane przez ludzi) jest doskonałym miernikiem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz dostarcza wielu informacji na temat poziomu i stylu życia ludności – zastanawia

⁴⁵ D. MacCannell, *Turysta...*, op.cit., s. 71.

⁴⁶ Ibidem, s. 110–118.

⁴⁷ M. Collura, *Na Sycylii*, tłum. J. Ugniewska, Zeszyty Literackie, Warszawa 2013, s. 63–68; www.podroze.gazeta.pl/.../1,114158,6151058,Makabryczne_mumie_Palermo.html (data dostępu: 16.08.2016).

się Wiesław Alejziak⁴⁸. Czy przemiany, jakie obserwujemy na rynku turystycznym, są zbieżne z ogólnymi kierunkami przemian cywilizacyjnych, czy też mają inny charakter? Czy turystyka podąży za nowymi możliwościami, ale też zagrożeniami, jakie przynosi postęp, czy też okaże się jedną z niewielu enklaw, w których w przyszłości będziemy mogli odpocząć od cywilizacji?⁴⁹

Megatrendy cywilizacyjne a rozwój turystyki

Pojęcia „megatrendy” jako pierwszy użył amerykański prognostyk społeczny John Naisbitt, wyodrębniając 10 głównych kierunków rozwoju i przemian społeczeństwa amerykańskiego⁵⁰. Pierwotnie analiza Naisbitta odnosiła się do Stanów Zjednoczonych, zyskała jednak status uniwersalnej, a megatrendy wyodrębnione przez niego zyskały zastosowanie do analizy całego rozwoju cywilizacyjnego. Wyodrębnione megatrendy rozwoju cywilizacyjnego, będąc jednocześnie czynnikami o charakterze uniwersalnym, decydować będą o sposobie funkcjonowania nie tylko rynku turystycznego, ale także o przyszłym życiu ludzkości.

Z punktu widzenia rozwoju turystyki, do najważniejszych megatrendów rozwoju cywilizacyjnego zaliczyć należy: proces globalizacji, globalizację działalności gospodarczej, koncentrację kapitału oraz wzrost znaczenia przedsiębiorstw ponadnarodowych (co może się przyczynić na przykład do upadku małych biur podróży), pogłębianie się dysproporcji między bogatymi i biednymi oraz wzrost gospodarczego znaczenia państw rozwijających się z bardzo licznymi populacjami, rozwój technologii informatycznych i społeczeństwa informacyjnego, rozwój komunikacji, środków transportu, co może zaowocować coraz większą ich dostępnością, postęp technologiczny, zmiany geopolityczne, przesuwanie się centrów gospodarki światowej, ale też rozpad państw wielonarodowych i upadek państw słabych gospodarczo i politycznie, zmiany demograficzno-społeczne, wzrost znaczenia jednostki w społeczeństwie, ale też starzenie się społeczeństw w państwach wysokorozwiniętych i ogromny przyrost naturalny w państwach biednych, które przechodzą drugi etap transformacji demograficznej, oraz obciążenie środowiska naturalnego i wzrost świadomości ekologicznej, bardzo dynamicznie postępująca urbanizacja, szczególnie w państwach słaborozwiniętych, doprowadzająca do konfliktów społecznych, ale także do innego rodzaju patologii (podatność na pandemię, zwiększanie liczby zarażeń wirusem HIV, przestępczość zorganizowana). Do megatrendów społeczno-kulturowych należałoby zaliczyć wzrost czasu wolnego, jako wynik automatyzacji i robotyzacji oraz zwiększającego się procentu ludzi na emeryturach, docenianie zdrowego stylu życia czy zmiany w systemach wartości, gdzie zmianom ulegają potrzeby i oczekiwania turystów. Powyższe

⁴⁸ W. Alejziak, *Dylematy i wyzwania turystyki w początkach XXI wieku*, „Episteme” 2009, t. 1, nr 8, s. 123.

⁴⁹ Ibidem, s. 123.

⁵⁰ J. Naisbitt, *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*, Warner Books, New York 1984.

megatrendy mogą ulegać zmianom, niektóre z nich będą intensyfikowały przemiany, a inne spowalniały, lecz wpływ każdego z nich na rozwój turystyki międzynarodowej nie ulega wątpliwości. Jak się wydaje, współcześnie najszybciej zmieniać się mogą megatrendy polityczne, wspomagane przez działania mediów.

Dostrzegalne już zmiany w samej turystyce pokazują odchodzenie od zapotrzebowania na turystykę bierną na rzecz aktywnej, czynnego wypoczynku i turystyki poznawczej, odchodzenie od turystyki stacjonarnej na rzecz wycieczek objazdowych, zarzucanie powoli syndromu trzy razy „s” na rzecz trzy razy „e”, czyli *entertainment, excitement, education* (rozrywka, emocje, edukacja). Prorokuje się także wzrost zapotrzebowania na turystykę kulturową (od niedawna ludzie śledzą w realu ścieżki bohaterów książek czy filmów, np. bohatera zekranizowanej powieści Dana Browna *Kod Leonarda da Vinci*, zwiększenie liczby podróży na ważne imprezy, np. koncerty znanych zespołów, festiwale teatralne, a także w miejsca odosobnione na łono natury (tzw. zielona turystyka).

W miejsce podsumowania

We współczesnych stosunkach międzynarodowych na skutek dynamicznych procesów, które miały miejsce szczególnie w ostatniej dekadzie XX w., w funkcjonowaniu państw pojawiły się nowe zjawiska. Daniel Adam Rotfeld zwraca uwagę na dodatkowe wymogi w definiowaniu państwa. Władza państwowa, według niego, musi nie tylko być skuteczna, ale także stosować, na gruncie prawa wewnętrznego, reguły i normy wynikające ze zobowiązań międzynarodowych (prawa człowieka, prawa mniejszości narodowych) i liczyć się z oceną społeczeństw zarówno wewnątrz państwa, jak i społeczności międzynarodowej, w tym przez instytucje międzynarodowe i pozarządowe, wobec których musi rozliczać się ze swoich zobowiązań⁵¹.

Z analizy podejść prawnomiędzynarodowych do zagadnień roli państwa w regulacji międzynarodowego obrotu osobowego wynika wniosek, że skutek ich wdrażania do praktyki był/jest podobny. To bowiem państwo, uwzględniając bądź interes państwowy – założmy nawet, że tożsamy z interesami obywateli – bądź interes jednostki chcącej opuścić terytorium danego państwa lub do niego wjechać, w rezultacie podejmuje ostateczną decyzję. Ważnym zjawiskiem we współczesnej nauce prawa międzynarodowego, jak uważa Calus, jest próba połączenia tendencji, według której podstawowe uprawnienia państwa w zakresie decydowania o międzynarodowym obrocie osobowym stanowi prawo do ustalenia warunków i sposobu przyjmowania obcych, z koncepcją suwerennych atrybutów państwa w obrocie osobowym⁵².

⁵¹ D.A. Rotfeld, *Dokąd zmierza świat? Determinanty zmian w systemie międzynarodowym*, w: A. Rotfeld (red.), *Dokąd zmierza świat?*, PISM, Warszawa 2008, s. 19–21.

⁵² A. Calus, *Prawa i obowiązki...*, op.cit., s. 152.

Procesy integracji w różnych regionach świata oraz interesy państw, związane z korzyściami płynącymi z turystyki międzynarodowej, stopniowo doprowadziły do znacznej liberalizacji przepisów granicznych dotyczących przekraczania granic przez turystów. Sprzyjało temu szczególnie ograniczanie lub znoszenie obowiązku opłaty za wizy, a następnie znoszenie wiz, a w dalszej kolejności obowiązku posiadania paszportu.

Zagrożenia, jakie pojawiły się na świecie, w szczególności zagrożenie atakami terrorystycznymi oraz wzrastające poczucie zagrożenia wśród społeczeństw państw wysokorozwiniętych, mogą być przejściowo powodem próby powrotu państw do bardziej restrykcyjnych przepisów granicznych, także wobec turystyki międzynarodowej. Wydaje się jednak, że przynosząca spore korzyści dla bilansu płatniczego państw turystyka międzynarodowa jako ważny komponent międzynarodowego obrotu osobowego będzie rozwijała się zgodnie ze strategią Światowej Organizacji Turystyki i innych regionalnych oraz rządowych organizacji turystycznych⁵³.

Przy próbach niedopuszczania lub znacznego ograniczania migracji międzynarodowych, a nawet próbach redefiniowania prawnomiędzynarodowego statusu uchodźcy turystyka międzynarodowa, będąca obok małego ruchu granicznego i sezonowych migracji pracowniczych formą tymczasowego międzynarodowego obrotu osobowego, staje się coraz ważniejszym komponentem tego obrotu. Wynika to ze wzrastającej potrzeby społeczeństw poznawania innych społeczności i kultur, poznawania różnorodnej przyrody, zapoznawania się z oddalonymi regionami geograficznymi. Paradoksalnie, bojąc się inności imigrantów, społeczeństwa państw wysokorozwiniętych złaźnione są poznawania inności daleko od swoich domów.

International Tourism as an Important Component of International Flows of People – An Outline

International flows of people, defined as all instances of movement of people in space that go across the set boundaries of their more or less permanent domicile, comprises international migration, refugee diasporas, small cross-border flows, and international tourism. The changes that have been taking place in international tourism for the last decades are so dynamic that, beyond doubt, this dynamically developing sector of the economy and component of international relations will soon be subject to further changes, without losing its growth rate. The development dynamics will probably also be influenced to a significant extent by the changes within the sphere of tourism. Even now we are witnessing a shift from domination of supply in tourism to domination of demand. Tourists themselves increasingly shape the demand for new tourist attractions and the ways to explore and use them. The concept of tourism as short-term trips for pleasure or recreation has developed in the internal flows of people to allow special treatment of temporary changes of residence that do not involve pursuing specific economic or professional goals.

⁵³ H. Kiryluk, *Współpraca międzynarodowa...*, op.cit., s. 315–324.

Development of international tourism is facilitated by civilizational megatrends. As shown by statistical data, in the 21st century the number of tourists crossing borders is increasing, but so do concerns about the safety of international trips due to terrorist threats and the perception of these threats. The role of international tourism in the everyday lives of societies is increasing, as is its significance for the state economies. With this, international tourism is becoming an increasingly important component of international flows of people. The question remains, however, whether this trend will prevail in the coming decades of the 21st century.

Keywords: international tourism, international flows of people, tourism, tourist organisations, travel, leisure, megatrends.

